

**ПЕРЕДУМОВИ ПОБУДОВИ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА**

В. В. Метеленко, аспірант, Класичний приватний університет, Natalya381508@rambler.ru

Розглянуто теоретико-методологічні підходи до визначення економічної безпеки підприємства у контексті забезпечення національних інтересів держави. Визначено елементи системи економічної безпеки промислового підприємства в умовах впливу чинників внутрішнього та зовнішнього середовища на результати його діяльності.

Ключові слова: національна економіка, система економічної безпеки підприємства, господарський механізм підприємства, ресурси підприємства, внутрішнє і зовнішнє середовище підприємства.

Постановка проблеми. Життєздатність національної економіки залежить від того, наскільки ефективно, системно та динамічно функціонують усі складові економічної безпеки, до яких належать безпека вітчизняного сектора матеріального виробництва, стійкість національної грошово-кредитної системи, економічна безпека регіонів та суб'єктів господарювання різних організаційно-правових форм та форм власності.

Проблема забезпечення економічної безпеки національної економіки завжди була актуальною, однак сьогодні вона набула особливої значущості. Вирішення цієї проблеми на рівні держави можливе тільки за умов розробки дієвого механізму захисту економічних інтересів усіх суб'єктів господарювання, до яких віднесено підприємства сфери матеріального виробництва, банківські установи, страхові компанії, державні регулятори грошово-кредитної системи, державні регулятори податкової системи тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Умови функціонування вітчизняних промислових підприємств сьогодні є досить складними та такими, що потребують постійної адаптації до зовнішніх та внутрішніх чинників, вплив яких, зазвичай, дестабілізує механізм функціонування цих підприємств та не дозволяє здійснювати ефективну підприємницьку діяльність у напрямку накопичення власного капіталу як основного джерела економічного розвитку. Зважаючи на те, що підприємство, з позиції системного підходу, є складною соціально-економічною системою, побудова системи економічної

безпеки промислового підприємства постає достатньою та необхідною умовою збереження цілісності такої системи.

Проблеми економічної безпеки на рівні держави та суб'єктів господарювання досліджують такі вітчизняні учені, як Б. М. Андрушків [1], С. Б. Довбня [2], Г. В. Козаченко [3], Ю. Г. Лисенко [4], М. П. Войнаренко [5], Б. В. Губський [6], С. В. Кавун [7], М. М. Єрмошенко [8], О. Г. Білорус [9], О. Ф. Долженков [10], А. І. Сухорукова [11], а також зарубіжні учені О. Грунін [12], В. С. Гусев [13] та ін. Багатоаспектність та багаторівневість поняття «економічна безпека» дають змогу стверджувати, що її забезпечення можливе тільки за умов комплексного підходу до її розуміння на макро- та мікрорівнях з урахуванням забезпечення змістовності, а саме конституційних прав і свобод в державі, демократії, суверенітету, територіальної цілісності, економічної та інформаційної безпеки.

Формулювання мети статті. Метою роботи є обґрунтування теоретико-методологічного підходу до визначення елементів системи економічної безпеки промислового підприємства в умовах впливу чинників внутрішнього та зовнішнього середовища на результати його діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Концепції національної безпеки України закладено основи державної політики національної безпеки, яка спрямована на розвиток демократії, поглиблення усвідомленості влади при формуванні управлінських рішень щодо упорядкування народного господарства. Складовою такої державної політики є політика в сфері еко-

номічної безпеки. Для вітчизняної економічної науки категорія «економічна безпека» є такою, що потребує подальшого дослідження та розвитку, що пояснюється суттєвими змінами у державній політиці, яка спрямована на розвиток соціальних стандартів, що безпосередньо впливає на економічний розвиток та економічну безпеку всієї країни, її окремих регіонів, суб'єктів господарювання.

Погоджуючись з автором статті [14, с.58–62] Чумаковою Т. М., ми наголошуємо на тому, що у зв'язку із еволюційними змінами у державній політиці, появою внутрішніх та зовнішніх загроз одночасно з глобалізаційними змінами в національній економіці, наукові дослідження у сфері побудови системи економічної безпеки промислових підприємств потребують розробки нових форм, завдань, змісту та структури системи економічної безпеки, яка б відповідала вимогам оновленої державної політики.

Правова основа функціонування системи національної безпеки України регулюється Конституцією України [15], Законом України «Про основи національної безпеки» [16], якому передувала Концепція економічної безпеки України [17], іншими нормативно-правовими актами, міжнародними договорами та угодами, визнаними Україною. Так, в ст.17 Конституції України наголошується, що «захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу» [15]. Тобто, суб'єктами системи національної безпеки України є як держава та її довілля, так і суспільство і кожна його особа, а головним інтегральним критерієм ефективності державної політики національної безпеки є досягнута захищеність прав і свобод кожної особи від зовнішніх та внутрішніх загроз.

У Концепції економічної безпеки України [17, с.5] визначено, що «основним критерієм економічної безпеки країни є здатність її економіки зберігати або, принаймні, швидко поновлювати критичний рівень суспільного відтворення в умовах припинення зовнішніх поставок або кризових ситуацій внутрішнього характеру», тому науковим завданням при вирішенні проблеми побудови системи економічної безпеки,

зокрема, промислового підприємства, є розробка механізму оперативного реагування на кризові ситуації внутрішнього та зовнішнього характеру.

Згідно ст. 8 Закону України «Про основи національної безпеки України» [16] основними напрямками державної політики з питань національної безпеки України в економічній сфері є такі:

- забезпечення умов для сталого економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності національної економіки;
- прискорення прогресивних структурних та інституціональних змін в економіці, поліпшення інвестиційного клімату, підвищення ефективності інвестиційних процесів; стимулювання випереджувального розвитку наукоємних високотехнологічних виробництв;
- вдосконалення антимонопольної політики; створення ефективного механізму державного регулювання природних монополій;
- подолання «тінізації» економіки через реформування податкової системи, оздоровлення фінансово-кредитної сфери та припинення відпливу капіталу за кордон, зменшення позабанківського обігу грошової маси;
- забезпечення збалансованого розвитку бюджетної сфери, внутрішньої та зовнішньої захищеності національної валюти, її стабільності, захисту інтересів вкладників, фінансового ринку;
- здійснення виваженої політики внутрішніх та зовнішніх запозичень;
- забезпечення енергетичної безпеки на основі сталого функціонування і розвитку паливно-енергетичного комплексу, в тому числі послідовного і активного проведення політики енергозбереження та диверсифікації джерел енергозабезпечення;
- забезпечення продовольчої безпеки;
- захист внутрішнього ринку від недоброякісного імпорту – поставок продукції, яка може завдавати шкоди національним виробникам, здоров'ю людей та навколишньому природному середовищу;
- посилення участі України у міжнародному розподілі праці, розвиток експортного потенціалу високотехнологічної продукції, поглиблення інтеграції у євро-

пейську і світову економічну систему та активізація участі в міжнародних економічних і фінансових організаціях.

Узагальнення основних напрямів державної політики національної безпеки в економічній сфері та загроз національним

інтересам та національній безпеці України [16] дають змогу систематизувати спрямування дій державної політики на нейтралізацію загроз національній безпеці України в економічній сфері (рис. 1) та визначити очікувані результати від цих дій.

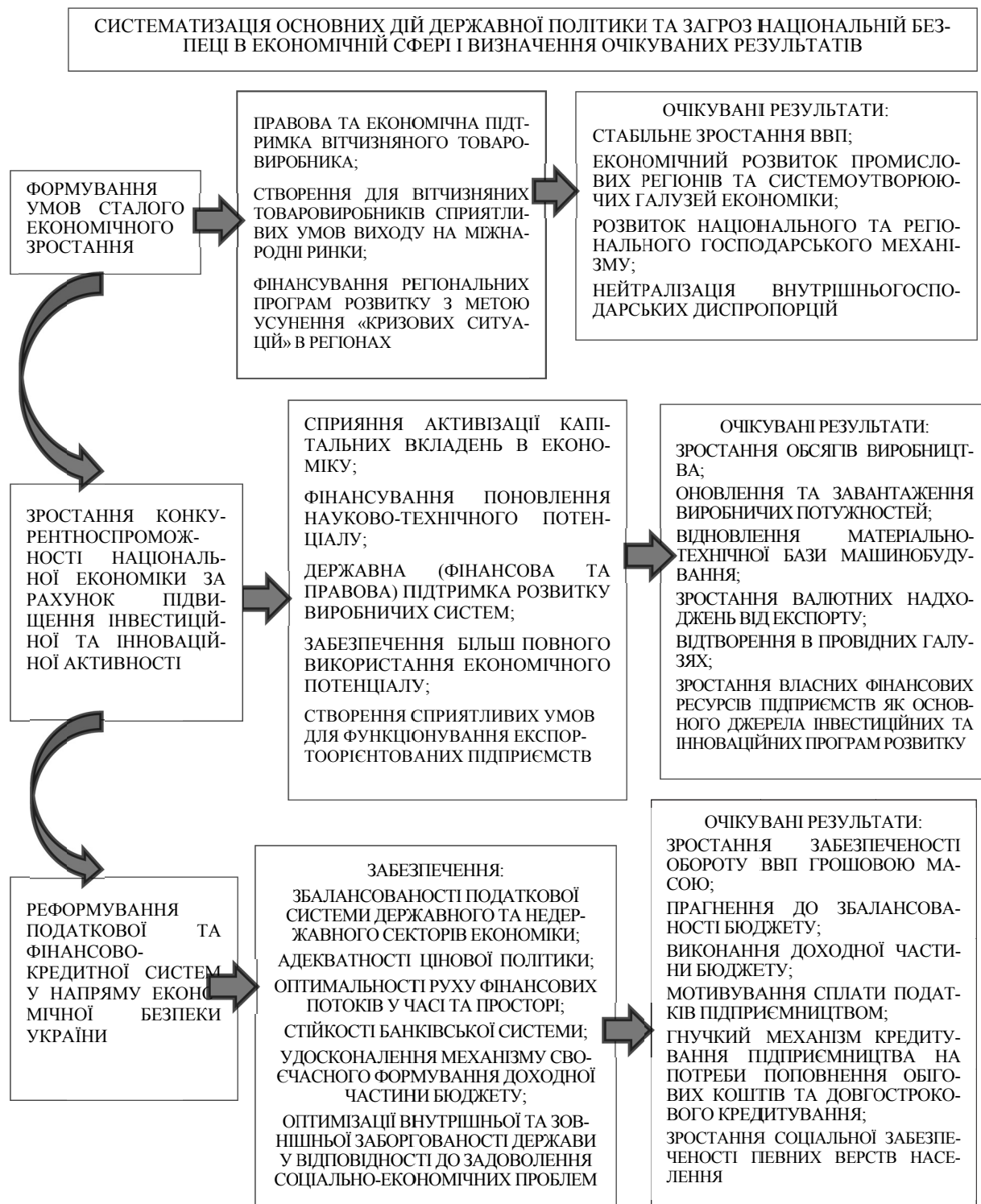

Рис. 1. Алгоритм спрямування дій державної політики на нейтралізацію загроз національній безпеці в економічній сфері та визначення очікуваних результатів

Аналізуючи рис.1 зрозуміло, що подолання загроз національній безпеці України в економічній сфері можливе тільки за рахунок досягнення сталого економічного зростання у реальному секторі, тобто зростання виробничих інвестицій, розширення виробництва, зростання доходів від трудової діяльності, стимулювання інноваційної активності, що сприятиме технологічному прогресу. Таким чином, необхідним для економічного зростання є розробка нового організаційно-економічного механізму ефективного використання матеріальних, трудових, фінансових ресурсів, що забезпечить можливість здійснювати контроль, попередження та нейтралізацію можливих загроз економічній безпеці України.

Умови, в яких сьогодні функціонує більшість промислових підприємств, зокрема, підприємств машинобудування, є невідзначеними з причин: недосконалості правової бази їх функціонування та захищеності від «неякісного» ведення бізнесу; недосконалості податкового законодавства в частині врахування стану та динаміки розвитку внутрішнього і зовнішнього середовища ведення бізнесу; недосконалості зовнішньоекономічного регулювання діяльності підприємств; практично відсутності державної

підтримки розвитку стратегічних галузей та ін. Ці та інші причини здійснюють негативний вплив на операційну, фінансову, інвестиційну діяльність, на кінцеві результати діяльності та спричиняють посилення впливу існуючих загроз, коло яких поширюється в результаті наявності синергетичного ефекту від дії кожної із загроз окремо з причини того, що загрози впливають безпосередньо на всі елементи потенціалу промислового підприємства, які, апріорі, пов'язані між собою.

Таким чином, основним науковим завданням дослідження є формування концептуальних основ побудови системи економічної безпеки промислового підприємства на базі теоретичного обґрунтування основ побудови даної системи, з урахуванням особливостей її формування в сучасних умовах, стану та розвитку національної безпеки України в економічній сфері.

Тривала економічна криза в Україні та поза її межами спричинила сьогодні посилений прояв існуючих та появу нових загроз для підприємницької діяльності, зокрема, підприємств промисловості, що негативно позначилось на кінцевих результатах їх діяльності (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка показників оцінки результатів діяльності підприємств промисловості України

Найменування показника / період	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Питома вага підприємств промисловості, що отримали збиток	36,5	34,7	33,4	38,9	40,3	40,8	37,9
Рентабельність операційної діяльності, %	5,5	5,8	5,8	4,9	1,8	3,6	4,8
Випуск промислової продукції в загальному обсязі випуску (в основних цінах), %	47,8	46,5	45,3	44,5	40,5	43,2	44,2
Фінансовий результат промислових підприємств від звичайної діяльності до оподаткування (сальдо), млн.грн.	28264,3	34699,6	43700,9	20243,2	-4760,7	31579,6	63260,9

Джерело: [18, с.65-68;105]

Так, з аналізу даних табл. 1 можна зробити такі висновки. Промисловість здійснює вагомий вплив на загальний випуск в

економіці України. Так, питома вага випуску промислової продукції коливається у межах 40,5 – 47,8%, тобто складає практично

половину загального випуску [18, с.65–68, 105].

Питома вага збиткових підприємств у промисловості протягом 2007–2011 рр. зростає та наближається до 40%, спостерігається незначне зниження питомої ваги збиткових підприємств у 2011 році до 37,9%, однак суттєво вона не зменшується. Тобто, протягом 2005–2011 рр. кількість збиткових підприємств у промисловості України практично не змінюється, а це означає, що у промисловості не спостерігається позитивних тенденцій покращення умов організації їх господарської діяльності, до яких віднесено, як внутрішні, так і зовнішні умови (чинники). Покращення внутрішніх умов забезпечується якістю менеджменту підприємства, який суттєво залежить від змін, що відбуваються у зовнішньому оточенні будь-якого підприємства.

Висновки. Дослідження особливостей та результатів діяльності підприємств промисловості України дає змогу стверджувати, що існує низка загроз їх економічній безпеці, що набули форму системних і діють протягом 1999–2011 рр. безперервно. До основних з них нами віднесено:

- порушення пропорцій між різними видами економічної діяльності;
- відсутність модернізації промислової системи у напрямку підвищення технологічності та відновлення технологічних зв'язків;
- поступове «старіння» виробничих систем за рахунок, практично, відсутності капіталовкладень, що знижує можливість їх адаптації до внутрішніх та зовнішніх загроз;
- дисбаланс економічних пропорцій та технологічних зв'язків в економічному просторі України та поза її межами;
- деструктивна (для економічної безпеки) діяльність тінювих структур;
- порушення принципів рівноправного партнерства у бізнесі;
- падіння ефективності використання економічного потенціалу України;
- неадекватність цін, що обумовлено «старінням» виробничих систем та неефективним використанням економічного потенціалу країни;
- втрата зовнішніх ринків збуту за рахунок невідповідності цінового та якісного

чинників і, як наслідок, – скорочення валютних надходжень від експорту;

- звуження внутрішнього ринку споживання за рахунок зменшення середнього класу та збідніння інших верств населення, що негативно впливає на процеси нагромадження капіталу в економіці України;

- інвестиційна та інноваційна пасивність в цілому протягом тривалого періоду розвитку економіки країни;

- об'єктивна (з причин наявності перерахованих системних загроз) неможливість оптимізації використання обмежених матеріальних та фінансових ресурсів, неефективне використання трудових ресурсів, що у сукупності стримує процеси соціально-економічного розвитку.

Таким чином, обґрунтовано необхідність подальшого розвитку науково-методичних підходів та розробки нових форм системи економічної безпеки, яка б відповідала вимогам оновленої державної політики та забезпечувала можливість оперативного реагування на кризові ситуації внутрішнього та зовнішнього характеру.

Література

1. Економічна та майнова безпека підприємства та підприємництва. Антирейдерство / [Андрушків Б. М., Малюта Л. Я., Сороківська О. А. та ін.]. – Тернопіль : Тернограф, 2008. – 424 с.
2. Довбня С. Б. Діагностика рівня економічної безпеки підприємства / С. Б. Довбня, Н. Ю. Гічова // Фінанси України. – 2008. – № 4. – С. 88–97.
3. Козаченко Г. В. Система економічної безпеки: держава, регіон, підприємство : [монографія] / Г. В. Козаченко. – Луганськ : Еталон, 2010. – 282 с.
4. Лысенко Ю. Г. Механизмы управления экономической безопасностью : [монографія] / Лысенко Ю. Г., Мищенко С. Г., Спиридонов А. А. – Донецьк : ДонНУ, 2002. – 178 с.
5. Економічна безпека підприємства в конкурентному середовищі : [монографія] / М. П. Войнаренко, Т. Т. Дуда, В. В. Лук'янова, О. Ф. Яременко; за наук. ред. М. П. Войнаренка. – Хмельницький : ХНУ, 2008. – 382 с.
6. Губський Б. В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення / Б. В. Губський – К. : ДП Укрархбудінформ, 2001. – 122 с.
7. Кавун С. В. Система економічної безпеки методологічні та методичні засади : [монографія] / С. В. Кавун. – Харків : Вид-тво ХНЕУ, 2009. – 300 с.
8. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М. М. Єрмошенко. – К. : Київ. Нац. торг.-екон. ун-т, 2001. – 309 с.

9. Білорус О. Г. Глобалізація і безпека розвитку : [монографія] / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко. – Київ : КНЕУ, 2001. – 733 с.
10. Долженков О. Ф. Особливості гарантування економічної безпеки підприємницької діяльності в ринкових умовах : [монографія] / Долженков О. Ф., Жуковська Ж. О., Головченко О. М. ; За заг. ред. О. Ф. Долженкова. – Одеса : ОЮІ ХНУВС, 2007. – 208 с.
11. Сухорукова А. І. Система економічної безпеки держави : [монографія] / А. І. Сухорукова. – Київ : Видавничий дім Стилос. – 2011. – 350 с.
12. Грунин О. Экономическая безопасность организации / О. Грунин, С. Грунин. – СПб. : Питер, 2002. – 160 с.
13. Экономика и организация безопасности хозяйствующих субъектов / [В. С. Гусев, В. А. Демин, Б. И. Кузин и др.]. – СПб. : Питер, 2004. – 288 с.
14. Чумакова Т. М. Аналіз сучасного стану машинобудівного комплексу / Т. М. Чумакова // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. – 2011. – №2. – С. 58– 62.
15. Конституція України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
16. Закон України «Про основи національної безпеки України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
17. Концепція економічної безпеки України. Ін-т. екон. прогнозування; кер. проекту В. М. Геєць. – К. : Логос, 1999. – 56 с. ISBN 966-581-106-1
18. Статистичний щорічник України за 2011 рік / Держкомстат України; за ред. О. Г. Осауленка. – К. : ТОВ «Август Трейд», 2012. – 558 с.

Рассмотрены теоретико-методологические подходы к определению экономической безопасности предприятия в контексте обеспечения национальных интересов государства. Определены элементы системы экономической безопасности промышленного предприятия в условиях влияния факторов внутренней и внешней среды на результаты его деятельности.

Ключевые слова: национальная экономика, система экономической безопасности предприятия, хозяйственный механизм предприятия, ресурсы предприятия, внутренняя и внешняя среда предприятия.

Theoretical and methodological approaches to the definition of economic security in the context of national interests is researched. The constituent parts of economic security of an industrial enterprises under the influence of internal and external environment factors on the enterprise performance are determined.

Keywords: national economy, enterprise economic security, enterprise economic security mechanism, enterprise resources, internal and external environment of an enterprise.

Рекомендовано до друку д. е. н., проф. Метеленко Н. Г.

Надійшла до редакції 08.11.13 р.